

Fatih'in Musahiplerinden Âlim ve Şair Molla Kırımî ve Bir Şiiri

Molla Kırımı: An Islamic Scholar and Poet and A Companion of Mehmed the Conqueror

İsmail Avcı*

Özet

Bu çalışmada Fatih devri müderrislerinden âlim ve şair Molla Kırımî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. II. Murad devrinde hocası Molla Şerefüddin'le birlikte Kırım'dan Osmanlı mülküne göç eden Molla Kırımî önce Merzifon'da müderris, kadı ve müftü olarak görev yapmış, fethi müteakip İstanbul'a gelmiş ve burada Fatih'le tanıştırmıştır. Fatih'in ihsanına mazhar olan Kırımî onun musahipleri arasına girmiştir. Kırım'ın Osmanlı'yla birlikte hareket etmesini arzu eden ve bir Kırım âşığı olan Molla Kırımî, bilinçli bir şekilde hem günlük hayatında hem de şiirlerinde Kırımî adını/mahlasını kullanmıştır. Çevresindeki bazı yardıma muhtaç kişileri koruyup kollamasından ve Molla Kırımî adıyla anılan bir medrese, kervansaray ve çeşmeden hareketle onun hayırsever bir isim olduğu anlaşılmaktadır. Ömrünün sonuna kadar müderrislik yapan Molla Kırımî'nin haşiye ve şerh türünde 12 çalışması vardır. Bunlardan başka bir gazeliyle bir de mısrası tespit edilmiştir. Şair bu mısrayı Fatih'le müşaasesi sırasında söylemiştir. Makalede Molla Kırımî'nin Kırım'dan Osmanlı mülküne göçü, yaptığı görevler, Fatih'le münasebeti, ilmi kişiliği ve eserlerinden söz edildikten sonra tespit edilebilen bir gazeli ve mısrası verilmiştir. Makalenin Fatih devri ilim hayatının anlaşılmasına ve Molla Kırımî'nin tanınmasına katkı yapması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Osmanlı, Fatih, Molla Kırımî, müderris, şair.

Abstract

This work dwells on the life and works of Molla Kırımı, an Islamic scholar and poet, who was also a mudarris during the period of Mehmed the Conqueror. Emigrating in the Ottoman territories from Crimea with

* Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: ismailavci@balikesir.edu.tr

his teacher Molla Şerefüddin during the period of Murad II, Molla Kırımı first served as a mudarris, kadi, and mufti in Merzifon. Following the Conquest of Istanbul, he arrived in Istanbul and he was introduced to Mehmed the Conqueror there. Honored by receiving state assistance from Mehmed the Conqueror, Molla Kırımı was included amongst the companions of Mehmed the Conqueror. Wishing that Crimea acted in unison with the Ottoman Empire and being fond of Crimea, Molla Kırımı had intentionally used the pseudonym/pen name “Kırımı” in his daily life as well as in his poems. It is evident that Molla Kırımı was a benevolent person as he protected some poor people who needed help around him and there were madrasah, caravanserai, and fountain bearing the name of Molla Kırımı. Serving as a mudarris until the end of his life, Molla Kırımı had 12 works in the genres of annotation and gloss. In addition to these works, an ode and a verse were determined to be attributable to him. The poet told this verse during exchanging poems with Mehmed the Conqueror. In this article, in the first place, the immigration of Molla Kırımı from Crimea to the Ottoman territories, his duties performed, relationship with Mehmed the Conqueror, scholar personage, and works were mentioned followed by the introduction of an ode and a verse attributable to him. It is expected that this article contributes to catching a glimpse of the scholarly life of the period of Mehmed the Conqueror and the recognition of Molla Kırımı.

Keywords: Crimea, Ottoman, Mehmed the Conqueror, Molla Kırımı, mudarris, poet.

Giriş

15. yüzyıl Osmanlı ilim, kültür ve sanat hayatı oldukça hareketli ve verimli bir yüzyıl olmuştur. II. Murad (1421-1444, 1446-1451) ve özellikle Fatih'in (1444-1446, 1451-1481) ilmî araştırmalara verdiği önem, sanat ve ilim erbabına yakınlığı, fetihten sonra İstanbul'un bir kültür başkenti olmasını kolaylaştırmış, meşhur bilginler ve sanatkârlar İstanbul'a davet edilmiştir. II. Murad devrinde Ömer-i Halebî ve Fahreddin-i Acemî gibi ulemanın Edirne'ye getirilmesi; Fatih döneminde Semerkant'tan Ali Kuşçu, Cürcan'dan hekimbaşı Ahmed Kutbuddin, Karaman'dan hekim Beşir Çelebi, Şirvan'dan hekim Şükrullah ve Üsküp'ten Kudüslü hekim Arap gibi isimlerin İstanbul'a davet edilmesi; Molla Kastalani, Molla Ali Tusî, Molla Alaüddin Arabî, Molla Fenarî gibi ulema, Poiolo Da Ragusa ve Gentile Bellini gibi sanatkârların İstanbul'da toplanmış olması bu anlamda dikkate değer gelişmelerdir.¹

Fatih devrinin zaman zaman adı anılan isimlerinden birisi de Molla Kırımı'dır. Biyografik kaynaklarda Kırımı adıyla/mahlasıyla anılan birkaç isme

¹ Cahid Baltacı, “Akşemseddin ve Yetiştirdiği İlim Çevresi”, *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, 1990, s. 25-6.

rastlanır. Bunlardan biri *Mûnisü'l-Uşşâke* adlı mesnevinin müellifi olan Abdülmecîd el-Kırımı'dır. Agâh Sırrı Levend'in² 15. asır Yusuf u Züleyha müelliflerinden söz ederken adını andığı Abdülmecîd el-Kırımı'nın bugün elde nüshası bulunmayan eseri, Kâtip Çelebi'ye göre bu konuda yazılan eserlerin en zarifidir.³ Kırımı mahlasıyla bilinen bir diğer isim aslen İstanbullu olan ve 1120 (1708-9) yılında vefat eden Derviş Mehmed Efendi'dir.⁴ Tezkireci Sâlim'in verdiği bilgilere göre Mehmed Efendi dervişler zümresindedir ve birçok kez Kırım'a seyahat ettiği için zurefa tarafından kendisine Kırımı mahlası verilmiştir. Tıflî (öl. 1070/1659-60) gibi hikâyeler anlatabilen Kırımı'nın şiirleri eşsiz değildir lakin bununla birlikte tabiatındaki şiir kuvveti ve güçlü hafızasıyla onu şairler dairesi içinde düşünmek mümkündür. Sâlim Efendi şairin bir beytini ve iki muammasını örnek olarak vermiştir.⁵ Fevziye Abdullah Tansel burada adı geçen Kırımı ile özel kütüphanesindeki bir mecmuada yer alan bir koşmasını bulup yayımladığı Kırımı'nın aynı kişiler olduğu görüşünü ileri sürmüştür.⁶ Saim Sakaoğlu ise "17. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Üzerine Notlar 10: Keşfi ve Kırımı" başlıklı yazısında Tansel'in bu görüşünü dile getirdikten sonra iki ayrı Kırımı'nın olması ihtimalini gözden uzak tutmamak gerektiğini söyler. Onu bu düşünceye iten sebep bir tarafta Sâlim'deki aruzla verilmiş örnekler, diğer tarafta ise Tansel'in tespit ettiği heceyle yazılmış koşmadaki rahat söyleyiştir.⁷ Kırımı mahlasıyla bilinen bir başka isim ise Abdullah Efendi'dir. Meşhur hattatlardan biri olan ve 999 (1590-1) yılında vefat eden Abdullah Kırımı'nın şiir yazıp yazmadığına dair bir kayıt yoktur.⁸ Kırımı mahlasıyla bilinen son isim ise bu yazıya konu olan Molla Kırımı'dır.⁹

² Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 1, TTK Yay., Ankara 1998, s. 129.

³ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, Cilt 4, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2007, s. 1529.

⁴ Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2012, s. 119.

⁵ Adnan İnce, *Tezkiretü's-Şu'arâ, Sâlim Efendi*, AKM Yay., Ankara 2005, s. 580-1.

⁶ F. Abdullah Tansel, "XVII. Asrın Unutulmuş Saz Şairlerinden Kırımı ve Bir Koşması", *Türk Kültürü*, 136-137-138 (Şubat-Mart-Nisan 1974), s. 45-6.

⁷ Saim Sakaoğlu, "17. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Üzerine Notlar 10: Keşfi ve Kırımı", *Türk Dili*, 506 (Şubat 1994), s. 139-41.

⁸ Habîb, *Hat ve Hattâtîn*, Matbaa-i Ebuzziya, Kostantiniyye 1306, s. 119-20; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt 5, Mihran Matbaası, İstanbul 1314, s. 3655.

⁹ Molla Kırımı hakkında daha önce Ahmet Suphi Furat tarafından bir makale yayımlanmıştır. "Fatih'in İltifatına Mazhar Olmuş Bir Alim: Kırımlı Seyyid Abdullah Oğlu Ahmed", *Prof. Dr. Mehmet Saray'a Armağan, Türk Dünyasına Bakışlar*, haz. Halil Bal, Muhammet Erat, Da Yay., İstanbul 2003, s. 263-9. Lakin makalede Kırımı hakkındaki bilgilerin *Şakâ'ik*'ta verilen az miktardaki bilgiyle sınırlı olduğu, müellifin eserlerinden sadece dördünden söz edildiği, şiirlerinden ve şairliğinden ise hiç bahsedilmediği görülmüştür. Bu sebeplerden ötürü *Şakâ'ik*'la birlikte diğer kaynaklar kullanılarak Kırımı'nın kimliğinin daha net ortaya konulabilmesi amacıyla bu yazı kaleme alınmıştır.

1. Molla Kırımî'nin Hayatı

Kaynaklarda Kırımî, Molla Kırımî ya da Mevlânâ Kırımî şeklinde söz edilen Molla Seyyid Ahmed bin Abdullah el-Kırımî¹⁰ hakkındaki ilk bilgiler Taşkoprîzâde İsmâmeddin Ahmed Efendi'nin (öl. 968/1561) *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* adlı eserinde bulunmaktadır. Mecdî'nin (öl. 999/1590) genişletilmiş *Şakâ'ik* tercümesi *Hadâ'ikü'l-Şakâ'ik*, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (öl. 1008/1600) *Künbü'l-Abbâr*'ı, Ali Emiri'nin (öl. 1924) *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'ndaki 12 sayfalık "Kırım" başlıklı yazısı ve Bursalı Mehmed Tâhir'in (öl. 1925) *Osmanlı Müellifleri* ile "Kırım Meşâhiri" adlı eserleri müellifle ilgili bilgi alınabilecek diğer kaynaklardır. Bu kaynaklar bir araya getirildiğinde Molla Kırımî'nin hayatına dair şu bilgiler ortaya çıkmaktadır:

Molla Seyyid Ahmed bin Abdullah el-Kırımî, Kırım'da doğmuş bir isimdir. Hocası Mevlânâ Şerefüddin bin Kemâl el-Kırımî¹¹ (öl. 847/1443) ile birlikte Kırım'da düzenin bozulması ve âlimlerin dağılması neticesinde Kırım'ın ilmî ve siyasi hayatından ümitlerini kesip Osmanlı mülkündeki huzur ortamını ve değerlerinin takdir edileceğini düşünerek II. Murad zamanında memleketlerine veda edip Bursa'ya gelmişlerdir.¹² İlim ve kemalleri derecesinde padişahın ihsanına mazhar olan âlimler ölümlerine kadar rahat bir hayat yaşamışlardır. Bu iki ismin Bursa'da ne kadar kaldıkları belli değildir.

¹⁰ Müellifin adı bazı kaynaklarda Seyyid Şihâbüddin Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ebî'l-Mevâhib Atâullah-ı Kırımî şeklinde geçmektedir. Cüveyriye İltuş, *Muhyî ve Cibânümmâsî (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010, s. 8; Muammer Cengiz, *Bir Tasavvuf Klasığı Olarak Mahmûd Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz Mesnevisi*, Doktora Tezi, Erzurum 2014, s. 121.

¹¹ Mevlânâ Şerefüddin bin Kemâl el-Kırımî, Kırım'da dinî ilimler başta olmak üzere bütün ilimleri tahsil etmiş, kendi memleketinde hocalık görevinde bulunmuş, kitaplar yazmış, hayli yararlı işler yapmış bir âlimdir. Fıkıh usulüne dair *el-Menâr* adlı esere (810/1408 yılında tamamlanmıştır) bir şerh yazmıştır. Taşkoprülüzâde İsmâmeddin Ahmed Efendi, *Osmanlı Bilginleri, eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*, çev. Muharrem Tan, İz Yay., İstanbul 2007, s. 92-94; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, Cilt 4, s. 1529.

¹² Bursalı Mehmed Tâhir, Molla Kırımî hakkında bilgi verirken II. Murad devrinde ve sonraki asırlarda Kırım'dan göç eden başka isimlerden de söz eder: "Murâd-ı sâni devrinde Kırım'dan hicret idüp 840'da Edirne'de vefât iderek Zindanalı'nda Tatar Hân Kabristânı'nda medfûn olan şârih-i Menâr Şerefüddîn Kırımî'niñ tilmîzînden olup 883'de vefât iden Ahmed bin Mehmed el-Kırımî de fuşalâdan bir zât olup âsârından olan Şerh-i Buhârî-i Şerîf fazlına dâldir. 1279'da vefât iden ve Fâtih'de medfûn olan fıkıbdan Kırımî-zâde Mecmû'ası sâhibi Reşîd Efendi ile Levâiyih-i Fâ'ika ve 'Alâ'ik-i Râ'ika 'ale't-Tefsîr ve'l-Fıkıh ve'l-Hadîs ve'l-Ferâ'iz ve e't-Tasrîh isimindeki tehrîb muhşîsi Fâzıl 'Alî efendiler de bu cümledendir." Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Cilt 1, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, s. 397.

Molla Kırımî daha sonra II. Murad tarafından Merzifon'da bulunan medresede görevlendirilmiştir.¹³ Uhdesinde buranın kadılığı ve müftülüğü de vardır. Ali Emîrî'ye göre fetih haberini alınca İstanbul'a gelmiş, burada sadrazam Mahmud Paşa (öl. 878/1474), Fatih'in hocası Molla Güranî (öl. 893/1488) ve musahibi meşhur şairlerden Veliyyüddinzâde Ahmed Paşa (öl. 902/1496-7) gibi isimlerle görüşmüş ve onlar vasıtasıyla Fatih'le tanıştırılmıştır. Fatih, Molla Kırımî'nin ilimdeki kemalinden memnun kalmış ve onu büyük âlimlerden oluşan musahipleri arasına almıştır. Taşköprüzâde'ye göre Molla Kırımî'nin İstanbul'a gelişi 1451'de vefat eden Fatih'in babası II. Murad zamanındadır ve Kırımî burada padişahın bağladığı 50 dirhem yevmiyeye ders okutmuştur. Ancak İstanbul'un fethi 1453'te olduğuna göre bu bilgi doğru olamaz. Molla Kırımî'nin İstanbul'daki yaşamının ayrıntıları hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Hayatını daha ziyade müderrislik yaparak geçiren Molla Kırımî, İstanbul'da vefat etmiş ve oğlu Mevlânâ Muhyiddin tarafından Molla Kestel Camii civarında yapılan mescidin yanına defnedilmiştir. Oğlu da burada metfundur. Kırımî'nin *Künhü'l-Abbâr*'da Bursa'da metfun olduğu yazılsa da bu bilgi herhangi bir belgeye dayanmamaktadır. Kabri ziyaret edilip feyiz ve bereket umulan yerlerdendir. Molla Kırımî'nin ölüm yılıyla ilgili kaynaklarda farklı bilgiler zikredilir. *Keşfü'z-Zunûn*'da 850 (1446-7), 856 (1452-3) ve 862 (1457-8) yılları ölüm yılı olarak geçmektedir. Ali Emîrî, Kâtip Çelebi'nin kaydettiği bu yılları verdikten sonra bunların doğru olmadığını, Kırımî'nin bu tarihlerden çok sonra vefat ettiğini söyler. Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* ve "Kırım Meşâhiri"nde müellifin vefat yılı 879 (1474) olarak gösterilmiştir.¹⁴

Molla Kırımî, Kırım âşığı bir isimdir. Kırım'dan birlikte göç ettikleri hocası Mevlânâ Şerefüddin bin Kemâl el-Kırımî ile birlikte tek düşünceleri Kırım'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesidir. Böylece iki mülk arasında İslam birliği tesis edildiği gibi Kırım'ın eski nüfuz ve kuvveti de yeniden sağlanacaktır. Fatih

¹³ Kırımî'nin müderrislik yaptığı medreselerden biri de Kara Mustafa Paşa Medresesi'dir. İsmail Belig, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara 1998, s. 419.

¹⁴ Taşköprüzâde İsâmeddin Ahmed Efendi, *Osmanlı Bilginleri...*, s. 92-94; Mecdî, *Terceme-i Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*, Tabhâne-i Âmire, 1269, s. 101-2; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Abbâr, Dördüncü Rûken: Osmanlı Tarihi C. I Tıpkıbasım*, TTK Yay., Ankara 2009, vr. 82a-b; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, Cilt 1/s. 197, Cilt 2/s. 414, Cilt 3/s. 916; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 397-8; Bursalı Mehmed Tâhir, "Kırım Meşâhiri", haz. Hasan Aksoy, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, V/4 (1982), s. 70-1; Ali Emîrî, "Kırım", *Osmanlı Tarihi ve Edebiyat Mecmuası*, 1/3 (31 Mayıs 1334), s. 43-4; Recep Cici, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları Kuruluşun Fatih Devrinin Sonuna Kadar*, Arasta Yay., Bursa 2001, s. 191.

döneminde Kırım 880'de (1475) Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹⁵ Ancak Mevlânâ Şerefüddin bin Kemâl el-Kırımî'nin ömrü bunu görmeye yetmemiştir. Eğer kaynaklarda 1474 olarak verilen ölüm yılı doğruysa Molla Kırımî için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Ali Emîrî iki âlimin Kırım'la ilgili düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Müşâriin-ileyhümânü merâmları Kırım'ı enzâr-ı selâtîn-i 'Osmâniyye tahtında bulundurmak sûretiyile hem bir ittihâd-ı İslâm teşkil eylemek ve hem de bu vesîle ile Kırım'ın eski nüfûz ve kuvvet ve gâlibiyetini i'âdesine çalışmaktan 'ibâret idi. Çok zamân geçmeden Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretlerinin taht-ı saltanata cülûsı ve onu müte'âkib İstanbul'un feth ü teshiri gibi bir muvaffakiyyet kabri zühûra gelmiş ise de bu müsâ'id zamânı idrâke Mevlânâ Şerefüddîn Kırımî'nin ömri vesfâ itmemişdi." "Yukarıda beyân olunduğu üzere 'allâme-i müşâriin-ileyhî Kırım'ı Devlet-i 'Alîyye ile ittihâd idirmekten başka emel ve maksadı yok idi. Nazârında cihân Kırım'dan ve Kırım cihândan 'ibâret gibi idi."¹⁶

Ali Emîrî bu konuyla ilgili bir de anekdot aktarır. Buna göre müellif bütün Türkçe şiirlerini "Kırımî" mahlasıyla yazmıştır. Kendisini adıyla veya başka sıfatlarla çağırnlara pek memnuniyetle karşılık vermez, lakin Kırımî diye seslenenlere iltifat eder, gülyüz gösterirmiş. Herkes onu Molla Kırımî ya da Mevlânâ Kırımî adıyla bildiğinden tam adını söylemeye ya da yazmaya gerek kalmamış:

"Bütün Türkî eş'ârını Kırımî imzâsı altında neşr iderdi. İsmiyle yâhûd sâ'ir elfâz-ı ta'zîmiyye ile tevâib-i hitâb idenlere pek memnuniyetle i'âde-i kelâm itmezdi. Lâkin Kırımî diye nidâ idenlere beşâset ve iltifât ile cevâb virirdi. Bunun içündür ki gerek bi'z-zât hazret-i Fâtih'in dîvânında mevcûd olan Türkçe müşâ'âresinde ve gerek bânedân-ı 'Osmânînin necib ve fâzil şeh-zâdegânından Sultân Korkud hazretlerinin müntababâtında ismini tasrihine bâcet mess itmeyip Mevlânâ-yı Kırımî ta'biriyle iktifâ olunur. Çünkü o zamân hükümünce Mevlânâ-yı Kırımî ve yâhûd Mollâ-yı Kırımî dimildi mi bu zâtdan 'ibâret oldığı aşılsırdı. İşte Mevlânâ-yı Kırımî pek büyük 'ulemâ-yı 'izâm ve mü'ellifîn-i fihâmdan olduğu hâlde Türkçe şi'irler söylemesi ve mahlasını Kırımî vaz' itmesi âmâl ve maksadını gösterecek delâ'ildir."¹⁷

Bazı kaynaklarda Molla Kırımî adıyla anılan bir medrese, bir kervansaray ve bir de çeşmeden söz edilmektedir. Ancak yukarıda Kırımî hakkında bilgi veren temel kaynaklarda bu yapıardan söz edilmez.

Süheyl Ünver, Fatih dönemi ilim hayatından bahsederken Köprülü Kütüphanesi'nde bulunduğu tahminen 1054 (1644-5) ila 1072 (1661-2) yılları arasına ait bir belgede 48 musıla-i sahn medresesinden birinin de Molla Kırımî Medresesi olduğunu yazmaktadır. Aynı yerde Ünver, bu medreselerin bir kısmının daha eski asırlarda yıkılıp gittiğini ve sadece isimlerinin kaldığını ifade

¹⁵ Halil İnalçık, "Kırım (Kırım Hanlığı)", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, TDV Yay., Ankara 2002, s. 451.

¹⁶ Ali Emîrî, "Kırım", s. 43-4.

¹⁷ A.g.m., s. 44.

etmektedir: “Bu medreselerin bir kısmı pek eski asırlarda harabolmuş ve kısmen isimleri kalmıştır. Böyle isimsiz medreselerin gerileme asırlarında tevciblerde rol oynadığı malumdur...”¹⁸ Ünver’in bu tespiti doğru olmalıdır, zira yakın zamanda Osmanlı medreseleri hakkında yapılan çalışmalarda Molla Kırımî Medresesi adı geçmemektedir.¹⁹ Ancak bazı isimlerin bu medresede görev yaptığı yıllara bakıldığında medresenin 18. asırda hâlâ faal olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin tezkireci Sâlim’e göre şair ve tezkireci Mucîb (öl. 1139/1727) Şaban 1112 (Ocak-Şubat 1701) tarihinde, şair Mâdih (öl. 1718) de Rebiülevvel 1126 (Mart-Nisan 1714) tarihinde bu medresede görev almıştır.²⁰ Yine klasik Türk şürinin meşhur şairlerinden Nedîm’in (öl. 1730) de 1726’da Molla Kırımî Medresesi’nde görev yaptığı bilinmektedir.²¹

Molla Kırımî’nin Rodosçuk’ta (Tekirdağ’ın eski adı) bir kervansaray yaptırdığı da bilinmektedir. *Rodosçuk Şerîye Sicilleri*’ne göre Fatih devri ulemasından Kırımî’nin buraya inşa ettirdiği bu yapı Rodosçuk’taki ilk kervansaraydır.²²

Molla Kırımî adıyla anılan bir başka yapı ise bir çeşmedir. İbrahim Hilmi Tanışık, Eyüp’te Otakçılar yakınındaki söz konusu çeşmenin kitabesindeki,

Necîbâ bed’ ü itmâmına târîh
Sezâdur olsa bu beyt-i dil-ârâ

Akâdî ‘aynını âb-ı hayâtûnî (1147/1734-5)
Kırımî çeşmesârından içün mâ (1148/1735-6)

¹⁸ A. Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi Taribine Başlangıç, Fatih, Külliyesi ve Zamani İlim Hayatı*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1946, s. 132 (dipnot).

¹⁹ Örneğin Cahid Baltacı’nın doğrudan bu konuya hasredilmiş 2 ciltlik eserinde bu medreseden söz edilmez. Cahid Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2 Cilt, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2005. Ayrıca şu çalışmalarda da medresenin adına rastlanmamıştır: Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, TTK Yay., Ankara 2000; Murat Akgündüz, *Osmanlı Medreseleri, XIX. Asır*, Beyan Yay., İstanbul 2004; Necati Aktaş, *1206 (1792) Tahririne Göre İstanbul Medreseleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1986; Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1997; Hacı Ataş, *Fatih Dönemi İstanbul Medreseleri ve Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2001; Temel Öztürk, “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde İstanbul Medreseleri”, *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu Bildirileri*, edt. Fikret Gedikli, Muş Alparslan Üniversitesi Yay., Muş 2013, s. 321-54.

²⁰ Adnan İnce, *Tezkiretü’s-Şu’arâ, Sâlim Efendi*, s. 608, 615.

²¹ Muhsin Macit, *Nedîm Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. XVII.

²² Hacer Ateş, “Kuzey Marmara’da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3/6 (Temmuz 2013), s. 22, 34.

şeklindeki iki beyitlik tarih kıtasından hareketle çeşmenin 1148/1735-6 yılında Sâdık Efendi tarafından yaptırıldığını ve Eyüplü hattat ve şair Suyolcuzâde Necîb Efendi'nin (öl. 1171/1758) bu tarihi düşürdüğünü kaydetmiştir.²³ Süheyl Ünver ise İstanbul'un eski mezarlıklarından Tokmak Tepe hakkındaki yazısında çeşmenin kitabesindeki tarihi okurken (tarihi yanlışlıkla 1137 ve 1138 olarak yazmıştır) Fatih devrinde meşhur olan Molla Kırımı'yi hatırladığını söyler ve şöyle devam eder: "*Bu eski Molla Kırımı'nin mi? Ona yeniden 1137-1138 (1724-1725, 1725-1726)'daki su akıtıldı veyahut yeni bir Kırımı mi? Bunu şimdilik halledemedim geçelim.*"²⁴ Ünver'in de ifade ettiği üzere bu çeşmenin Fatih devri âlimlerinden Molla Kırımı'yle muhtemel ilgisi gözden uzak tutulmamalıdır.

Molla Kırımı'nin diğer âlimler gibi Fatih'ten gördüğü ihsanlarla rahat bir hayat yaşadığı daha önce ifade edilmişti. Kırımı'nin elde ettiği bu varlıkla medrese, kervansaray, çeşme ve belki bilmediğimiz başka eserler yaptırarak umuma hizmet ettiği söylenebilir. Kırımı'nin çevresindeki bazı yetenekli kişileri koruyup kolladığı da malumdur. Örneğin küçük yaşta yetim kalan Bursalı şair Emîrî'yi (öl. 926/1520) yetiştiren, talim ve terbiyesiyle ilgilenen odur.²⁵

Ali Emîrî, Molla Kırımı'yi iyi konuşan, heybetli, siyaseti kuvvetli, dâhi, âlim ve şair bir isim olarak tanıtır. Kırımı öyle büyüdü bir hitabete sahiptir ki kendisiyle bir kere görüşen bir daha ayrılmak istemez: "*Mevlânâ Kırımı mütekelim, mehbûb, siyâsî, dâhî, âlim, şâ'ir idi. Öyle sâbir bir nutka mâlik idi ki kendisiyle bir kerre görüşen bir daha ayrılmak istemezdi.*"²⁶ Ali Emîrî'nin bu cümleleri dikkate alındığında Kırımı'nin, Fatih'in musahipleri arasında bulunmasının tesadüf olmadığı rahatlıkla anlaşılır. Kaynaklarda Fatih'le Kırımı arasında geçtiği anlatılan bir konuşma şöyledir:

Fatih bir gün Edirne'ye giderken yanında bulunan Molla Kırımı'ye "Molla, Kırım mamur bir yer imiş. Orada pek çok âlim yetişmiş. Hatta şu sıralar altı yüz musannif varmış ve hep telifle meşgul olurlarmış. Bu gerçek midir?" diye sorar. Molla Kırımı ise "Evet sultanım, doğrudur. Ben o devrin sonlarına yetiştim. Şimdi ne o mamurluktan ne de musanniflerden eser var." şeklinde cevap verince Fatih bunun sebebini sorar. Kırımı bunun sebebini şöyle açıklar: "Bir hain vezir ortaya çıktı. Ulemaya düşmanca davrandı, eziyet etti ve aralarına nifak düşürdü. Ulema arasında zamanla ihtilaf çıktı, dağılıp gittiler. Bu sebepten Kırım da harap oldu. Siz de bilirsiniz ki ilim ve marifet mülkü mamur eder." Bunu duyan Fatih sadrazam Mahmud Paşa'yı yanına çağırıp Molla Kırımı'nin anlattıklarını ona aktarır ve "Koskoca Kırım mülkünün harap olmasına bir vezir

²³ İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Cibeti*, Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yay., İstanbul 1943, s. 146.

²⁴ A. Süheyl Ünver, "İstanbul'un En Eski Mezarlığı Hakkında Tokmak Tepe", *Arkitekt*, 5-6 (1950), s. 113.

²⁵ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Cilt 1, TTK Yay., Ankara 1989, s. 185.

²⁶ Ali Emîrî, "Kırım", s. 44.

sebepe olmuş!” deyip onu ikaz etmek ister. Bunun üzerine Mahmud Paşa “Sultanım suç vezirin değildir, Kırım hanınındır. Zira o kişiyi vezir yapan odur.” diye cevap verir. Bu söz Fatih’in çok hoşuna gider.²⁷

Kaynaklarda Fatih dönemindeki bazı âlimlerin çeşitli konulardaki münazaralarından bahsedilirken Molla Kırımî’nin adı da anılır. Kırımî’nin ilmiyle amel eden bir isim olduğuna delil olabilecek bu ilmî tartışmalardan biri Molla Hüsrev’le (öl. 885/1480) yaşanmıştır: Molla Kırımî devrin ilim merkezlerinden olan Edirne’ye uğradığı vakit Molla Hüsrev, Taftazanî’nin (öl. 792/1390) *Mutavel* adlı eserine yazdığı haşiyeyi incelemesi için Molla Kırımî’ye verir. Kırımî ilmî bir sohbet sırasında eserde birçok yanlış olduğunu söyler ve eserin bazı yerlerini karalar. Bu durum Molla Hüsrev’i ziyadesiyle üzer, mahcup eder. Bunun üzerine Molla Hüsrev, Edirne’nin ileri gelenlerini ve âlimlerini bir ziyafet için davet eder. Bu ziyafet esnasında güçlü ilmî delillerle Kırımî’nin itirazlarının yanlış olduğunu ispat eder. Bu durum karşısında Molla Kırımî bir âlime yakışır şekilde kendi yanlışlarını kabul eder ve Molla Hüsrev’den özür diler.²⁸

2. Molla Kırımî'nin Eserleri

Molla Kırımî’nin tespit edilebilen eserlerinin sayısı onu geçmektedir. Çoğunluğu haşiyeye veya şerh çalışması olan bu eserlerin bir kısmından topluca söz eden isimler Taşköprülüzâde İsâmeddin Ahmed Efendi ve Bursalı Mehmed Tâhir’dir. Eserler ve tespit edilebilen nüshaları şöyledir:

Hâşiyeye-i Telvîb: Telvîb aslen Sadrüşşerîa Ubeydullah b. Mesûd el-Mahbûbî el-Buhârî el-Hanefî’nin (ö. 747/1346) *et-Tavdîb fî Halli Gavâmidî’t-Tenkîb* adlı eserine Taftazanî tarafından yazılmış şerhtir. Kırımî bu şerhe haşiyeye yazmıştır. Arapça olan eserin 879/1474’te yazılan müellif hattı nüshası Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa 619’da kayıtlıdır. Eser 269 varaktır. Diğer nüshalar: Atıf Efendi Yazma Eser Ktp. 670, İstanbul Millet Ktp. Feyzullah Efendi 591, Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbî Efendi 352 ve Cârullah 456.

Hâşiyeye-i Mutavel: Taftazanî, Hatîb Kazvîni’nin (ö. 739/1338) Telbîsu’l-Miftâb adlı eserini şerh etmiş, Kırımî de bu şerhe haşiyeye yazmıştır. Eser Arapçadır. Nüshaları: Atıf Efendi Yazma Eser Ktp. 2332, Nuruosmaniye Ktp. 4413, Köprülü Yazma Eser Ktp. Mehmed Asım Bey 497. Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunanlar: Laleli 1806 (kendi hattı) ve 2807, Hamidiye 1251,

²⁷ Taşköprülüzâde İsâmeddin Ahmed Efendi, *Osmanlı Bilginleri...*, s. 94; Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’s-Şu’arâ, İnceleme-Metin*, haz. Filiz Kılıç, Cilt 2, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., İstanbul 2010, s. 1056-7; A. Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi...*, s. 198. *Şakâ’ik*’ta padişah Fatih değil II. Murad olarak geçer.

²⁸ Taşköprülüzâde İsâmeddin Ahmed Efendi, *Osmanlı Bilginleri...*, s. 119-20; Mecdî, *Terceme-i Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye*, s. 136; M. Hüdai Şentürk, *Künhü’l-Abbâr C. II, Fâtih Sultân Mehmed Devri, 1451-1481*, TTK Yay., Ankara 2003, s. 187.

Turhan Valide Sultan 285/1, Carullah 1772 ve 1773, Yeni Cami 1026, Ayasofya 4375.

Hâşiye-i alâ Şerbü'l-Akâid en-Neseffîyye: Eser Ebû Hafs Ömer Necmeddîn en-Neseffî'nin (öl. 537/1142) *el-Akâid* adlı eserinin Taftazanî tarafından yapılan şerhine haşiyedir. Eser Arapçadır. Nüshaları: Süleymaniye Ktp. Kadızâde Mehmed 306 ve M. Ahmed-M. Murad 177, Diyarbakır İl Halk Ktp. 230/2.

Hâşiye-i Şerb-i Lübbü'l-Elbâb: İsferrâinî'nin (öl. 418/1027-8) *Lübbü'l-Elbâb*'ına Seyyid Abdullah tarafından yapılan şerhin haşiyesidir.

Mısbâbu't-Ta'dîl fî Kesfi Emvârü't-Tenzîl: Beyzâvî'nin (öl. 685/1286) tefsirine yazdığı haşiyedir. Bursalı Mehmed Tâhir bir nüshasının Üsküdar'da Atık Valide Kütüphanesi'nde olduğunu yazmıştır. Taramalarda şu nüsha tespit edilmiştir: İstanbul Millet Ktp. Feyzullah Efendi 147.

Şerb-i Miftâbü'l-Gayb: Sadreddin Konevî'nin (öl. 673/1274) eserine Osmanlı döneminde yazılan birçok şerhten biridir. Eser 874/1469-70'te tamamlanmıştır. Bursalı Mehmed Tâhir bir nüshasının Üsküdar'da Atlamataşı Kütüphanesi'nde olduğunu bildirmiştir. Nüshaları: Süleymaniye Ktp. Ayasofya 1931 ve Halet Efendi 284, Hacı Selimağa Ktp. 524 (şarih hattı).

Gülşâr-ı Demsâz der-Şerb-i Gülşen-i Râz: Mahmûd Şebüsterî'nin (öl. 720/1320) *Gülşen-i Râz* adlı eserine yazılmış şerhtir. 879/1474-5 yılında İstanbul'da tamamlanan eser Farsçadır. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Ktp. Ayasofya 1914'te kayıtlıdır.

Tefsîru Sûreti'l-Yâsin: Eser Türkçedir. Nüshaları: Kastamonu İl Halk Ktp. 1226/4, Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları S.H.M.H.K. Yaz. 67, İstanbul Millet Ktp. Şerriye 41 ve 1234/1.

Mecmûatü'r-Resâ'il Vesîle: Türkçe olan risale mecmuasının bir nüshası Edirne Selimiy Yazma Eser Ktp. 98 numarada kayıtlıdır.

Müdüâm-ı Cân-Fezâ der-Şerb-i Câm-ı Cibân-nüümâ: Muhammed Şîrîn el-Mağribî'nin (öl. 809/1406) *Câm-ı Cibân-nüümâ* adlı eserine yazılmış bir şerhtir. Bir nüshası Manisa İl Halk Ktp. 2936/4'te (49b-96b) bulunmaktadır.

Hâşiye alâ Hâşiyeti's-Seyyid ale'l-Keşşâf: Cürcânî'nin (öl. 740/1413) *Hâşiye ale'l-Keşşâf*'ına yazılan haşiyelerden biridir. Bir nüshası Atıf Efendi Yazma Eser Ktp. 359'da kayıtlıdır.

Hâşiyetü'l-Hâşiye alâ'l-Fevâidi'z-Ziyâîyye: *Hâşiye alâ'l-Fevâidi'z-Ziyâîyye* adlı esere haşiye olarak yazılmıştır. Bir nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp. 2701'de kayıtlıdır.²⁹

²⁹ Taşköprülüzâde İsmâmeddin Ahmed Efendi, *Osmanlı Bilginleri...*, s. 94; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 398; Recep Cici, *Osmanlı Dönemi...*, s. 191; H. Murat

Bu eserlere onun tespit edilebilen bir şiiriyle bir mısrasını da eklemek gerekir.

3. Molla Kırımî'nin Şiiri

Molla Kırımî daha ziyade müderrisliği ve ilmî yönüyle tanınmış bir isimdir. Ancak onun kaynaklarda aynı zamanda şairliğinden de söz edilir. Ali Emîrî onun bilinçli ve ısrarlı bir şekilde Kırımî adını/mahlasını kullanmasını izah ederken “*Bütûn Türkî eş’ârını Kırımî imzâsı altında neşr iderdi.*” ve “*İşte Mevlânâ-yı Kırımî pek büyük ‘ulemâ-yı ‘izâm ve mü’ellifin-i fihâmdan olduğu hâlde Türkçe şi’rler söylemesi ve mahlasını Kırımî vaz‘ itmesi âmâl ve maksadını gösterecek delâ’ildir.*”³⁰ gibi cümlelerle Kırımî'nin birçok şiirinin olduğunu da ifade etmiş olur. Ancak Kırımî'nin ne kadar şiirinin bulunduğu, bu şiirlerini bir araya getirip getirmediği bilinmemektedir. Ali Emîrî'nin “*Zâten Mevlânâ-yı Kırımî'niñ Kırımî imzâsıyla ba‘zı kadîm mecmû‘alarda gazelleri mevcûd olduğu gibi...*”³¹ cümlesinden şairin şiirlerinden bir kısmının mecmualar vasıtasıyla görülebildiği anlaşılmaktadır. Yapılan taramalarda Millî Kütüphane’de bulunan bir şiir mecmuasında Kırımî mahlaslı birkaç parça şiire rastlanmıştır.³² Ancak bu şiirler Molla Kırımî’ye değil Kırımî Rahmî’ye aittir. Mecmuanın “Notlar” kısmındaki “Kırımî, Rahmî” şeklindeki yazılış iki ayrı şairden bahsediliyormuş algısına sebep olmaktadır.³³ Bugün için Kırımî’ye ait elde 5 beyitlik bir gazelle Fatih’le müşaasesi esnasında söylediği bir mısrası mevcuttur.

Kumbasar, “Taftâzânî (H. 722-792 / M. 1322-1390)’nin Eserleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2006), s. 149-64; Osman Ergin, “Sadraddin al-Qunawi ve Eserleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, 2 (1957), s. 71; Mehmet Temelli, “Muhammed Şîrîn Mağribî ve Câm-ı Cihânnümâ’sı”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, Bursa 2005, s. 117; Cüveyriye İltuş, *Muhylî ve Cibânnümâsı (İnceleme-Metin)*, s. 8; Bursalı Mehmed Tâhir, “Kırım Meşâhiri”, s. 71; Mustafa Irmak, “Bir Belâgat Kitabı Olarak Mutavvel ve Osmanlı Medreselerinde Okunuş Biçimi Üzerine Bir Risâle”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42 (2012), s. 175; Şükrü Maden, “Tefsirde Şerh, Hâşiye ve Ta’lîka Literatürü”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3/1 (2014), s. 192; www.yazmalar.gov.tr (20.06.2016).

³⁰ Ali Emîrî, “Kırım”, s. 44.

³¹ A.g.m., s. 51.

³² *Mecmû‘a-i Eş’âr ve Fevâ’id*, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 4118, vr. 58a.

³³ Bundan başka Bosna-Hersek’te bulunan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi’ne ait katalogta kayıtlı iki şiir mecmuasında da bu mahlasa rastlanmaktadır. Katalogta mecmuanın muhtevasından söz edilirken bu mahlas “Kırımî” şeklinde yazılmıştır. Bu mecmuaları görme imkânı olmamıştır ancak eser ve müellif isimlerinin transkripsiyonlu yazılması dikkate alındığında bu mahlasın “Kırımî” değil “Kerîmî” olması daha mantıklıdır. Fehim Nametak (haz.), *Arapskib, Turuskib, Perzijskib i Bosanskib Rukopisa: Gazî Husrev-begova Biblioteka (Gazî Hüsrev Bey Kütüphanesi Arapça, Türkçe, Farsça ve Boşnakça Yazma Eserler Katalogu)*, Cilt 4, Al-Furqan-Rijaset Islamske Zajednice u BİH, London-Sarajevo 1998, s. 304, 315.

Molla Kırımı'nın gazeli, Şehzâde Korkut'un (öl. 919/1513) *Kitâbü Harîmî fi't-Tasavvuf* olarak da bilinen *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliba İla'l-A'mâli's-Sâliba bi-Âyâtî'z-Zâbire ve'l-Beyyînâtî'l-Bâbira* adlı eserinde kayıtlıdır. Şehzâde, saltanat davası gütmediğini ifade ederek inzivaya çekildiği yıllarda 1508'de kaleme alıp babası II. Bayezid'e sunduğu bu eseri tefsir, hadis ve fıkha ait pek çok kitabı okuyarak meydana getirmiş ve eserde Arapça, Farsça ve Türkçe şürlere de yer vermiştir.³⁴ Bu şürlerden biri de Kırımı'nın 5 beyitlik gazelidir. Gazel şöyledir:

Ve Kâle Mevlânâ el-Kırîmî Rahmetu'llâhi 'Aleyh

*Küntü kenzü'n perdesinden cilve kıldı ol nigâr
Bu vücûdum kârbânın bir dem itdi târumâr*

*Olmışam çün rind ü kallâs-ı hârâbât-ı muğân
Lâ'übâlî taşâ çaldum cümle bu nâmûs u 'âr*

*Niçe bu ra'nâ evinde fıkıh u tefsîr ü hadîs
Okuyalum defter-i 'aşkı olalum zâr zâr*

*Vuşlatuñ hum-hânesinde 'izç ü câhuñ cübbesin
Rebn idüben câm-ı 'aşkı nûş idelüm bî-karâr*

*Minber-i 'aşk üzre gül-zâr-ı cemâlün şevkine
Bu Kırîmî bülbülün efgân ider bî-ihîtyâr³⁵*

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Molla Kırımı'nın bu şüirden başka bir de mısrası bilinmektedir. Söz konusu mısrayı Kırımı, Fatih'le bir müşaare sırasında söylemiştir. Ali Emîrî bu müşaareyi şöyle anlatır:

"İşte yukarıda zikri geçen Mevlânâ-yı Kırîmî hazretleri dahi Kırım şu'arâsından oldığı hâlde Der-sa'âdet'e gelmiş ve bi'z-zât Fâtih Sultân Mehmed Hân hazretleriyle de müşâ'arede bulunmuşdur. Bir yegâne-i kâ'inât olarak Millet Kütüb-hânesi'nde mevcûd olan dîvân-ı belğ-i Fâtih'de cenâb-ı pâdişâhuñ ve gerek sâ'ir vükelâ, vüzerâ ve fuzalâ ve şu'arânın Mevlânâ-yı Kırîmî ile müşâ'areleri mevcûddur. Bu müşâ'are cenâb-ı Fâtih'in bir mısra' inşâd buyurması ve o mısra'-i şâhâneye gerek Kırîmî'nin ve gerek sâ'ir vüzerâ ve 'ulemâ ve şu'arâ-yı 'Osmâniyye'nin itâ-yı cevâb itmeleri sûretyledir. Dîvân-ı hümayûnlarına kabûl buyurulan şü kıymetli müşâ'are şöylece zînet-sâz-ı sutûrdur."³⁶

³⁴ Feridun Emecen, "Şehzade Korkut", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, TDV Yay., Ankara 2002, s. 207.

³⁵ Şehzâde Korkut, *Da'vetü'n-Nefsi't-Tâliba İla'l-A'mâli's-Sâliba bi-Âyâtî'z-Zâbire ve'l-Beyyînâtî'l-Bâbira* (*Kitâbü Harîmî fi't-Tasavvuf*), Süleymaniye Ktp. Ayasofya 1763, vr. 181b-182a.

³⁶ Ali Emîrî, "Kırım", s. 49.

Ali Emîrî ardından Fatih'in mısrasını ve bunu beyte tamamlayan şairlerin mısralarını verir. Burada Kırımî de dâhil 11 şairin mısrası vardır. Ancak Ali Emîrî dipnotta bu şairlerin sayısının 30'dan fazla olduğunu söyler. Kemal Edip Ünsel ise *Fâtih'in Şiirleri* adlı çalışmasında ikisi Lâedrî olmak üzere 30 şairin mısrasını vermiştir. Fatih ve Kırımî'nin mısraları şöyledir:

Hattun hadün yüzini tutdı nitekim ey cân (Fatih)³⁷

Levh üzre yazdı hâmeñ âyât-ı nazm-ı Kur'ân (Molla Kırımî)

Molla Kırımî'den başka beyti tamamlayan diğer şairler şunlardır: Sadrazam Mahmud Paşa, Molla Gürânî, Efdalzâde Molla Hamîdüddîn, Molla Muslihiddîn Kastalânî, Hacı Hasanzâde Molla Mehmed, Molla Hocasâde, Molla Hızır Bey, Hayâlî, Hatîbzâde Molla Muhyiddîn Mehmed, Şerîf-i Âmidî, Dâvûd-ı Gâyende, Bâlî Paşa, Ahmed Paşa, Aşkî, Kadı Ayâzmenî, Sâbirî, Sâbirî Îsâ, Kadızâde Serez/Siroz, Sâhibî, Tâlibî, Hayrân-ı Mudhik, Ayâzmenî-i Mudhik, Molla Kestelî, Ebherî, Yahyâ, Şeyh Firâkî, Bâkî, Lâedrî (2).³⁸

Sonuç

Fatih devrinin önemli simalarından olan Molla Kırımî'nin hayatını ve eserlerini konu alan bu çalışma neticesinde şunlar söylenebilir:

1. Molla Seyyid Ahmed bin Abdullah el-Kırımî, Kırım'da doğmuş bir isimdir. Kırımî, II. Murad zamanında hocası ile birlikte önce Bursa'ya gelmiş, ardından Merzifon'da müderris ve kadı olarak görevlendirilmiştir. Fethi müteakip İstanbul'a gelen Kırımî, Fatih'in takdirini kazanmış, onun musahiplerinden biri olmuştur. Hayatını müderrislik yaparak geçiren Kırımî, Bursalı Mehmed Tâhir'e göre 879 (1474) yılında İstanbul'da ölmüştür. Kabri oğlu Mevlânâ Muhyiddin tarafından Molla Kestel Camii civarında yapılan mescidin yanındadır.

2. Molla Kırımî, Kırım âşığı biridir. Kırım'ın Osmanlı ile birlikte hareket etmesi gerektiğine inanan şair, Kırımî adını/mahlasını da bilinçli ve ısrarlı bir şekilde kullanan bir isimdir.

3. Kaynaklarda Molla Kırımî adıyla anılan bir medrese, bir kervansaray ve bir çeşmenin olduğu görülmüştür. Medreseleri konu alan çalışmalarda Molla Kırımî Medresesi'nden söz edilmemektedir. Bu, söz konusu medresenin 18. asırdan sonra varlığını devam ettiremediğini düşündürmektedir. Diğer iki yapıdan kervansarayı Kırımî'nin yaptırdığı bellidir ancak çeşme konusunda

³⁷ Muhammed Nur Doğan, *Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh)*, Erguvan Yay., İstanbul 2004, s. 250. Doğan bu mısraya devrin 20 şairinin birer mısra eklediğini söyler (s. 252).

³⁸ Ali Emîrî, "Kırım", s. 50; Kemal Edip Ünsel, *Fâtih'in Şiirleri*, TTK Yay., Ankara 1946, s. 74-5.

böyle bir kesinlik yoktur. Kırımı'nın bu hizmetleri dışında çevresindeki ihtiyaç sahiplerini de koruyup kollayan bir kişi olduğu anlaşılmıştır.

4. Kırımı iyi konuşan, heybetli, siyaseti kuvvetli, dâhi, âlim ve şair bir isimdir. Bu vasıfları sayesinde Fatih'in musahipleri arasına giren Kırımı'nın Fatih'le olan bazı konuşmalarının olduğu kaynaklardan öğrenilebilmektedir.

5. Molla Kırımı'nın hemen hepsi haşiye ve şerh çalışması olan 12 eseri tespit edilmiştir. Bunlar onun ilmî yanını ortaya koyan çalışmalar olarak dikkati çekmektedir.

6. Daha çok müderrisliği ve ilmî yanıyla tanınan Molla Kırımı'nın aynı zamanda şairlik yanı da vardır. Onun tespit edilebilen bir gazeli ve Fatih'le müşaaresi sırasında söylediği bir mısrası dışında başka şiirlerinin de olduğu kaynakların verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Elde bulunan gazeli onun tasavvufa meyli olduğunu da göstermektedir.

7. Molla Kırımı'nın müderrisliği, âlim kişiliği, şairliği ve başkaca vasıflarıyla Fatih döneminin önemli isimlerinden biri olduğu görülmüştür. Çok yönlü bir isim olan Kırımı dönemin müderris âlimlerinden Molla Hüsrev, Ali Kuşçu, Hocaşâde Muslihiddin, Molla Zeyrek, Hızır Çelebi, Mevlana Alaüddin Tusî gibi isimlerle birlikte anılabilir.

Kaynakça

- AKGÜNDÜZ, Murat, *Osmanlı Medreseleri, XIX. Asır*, Beyan Yay., İstanbul 2004.
- AKTAŞ, Necati, *1206 (1792) Tabirine Göre İstanbul Medreseleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1986.
- Ali Emîrî, “Kırım”, *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1/3 (31 Mayıs 1334), s. 41-52.
- Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’l-Şu’arâ, İnceleme-Metin*, haz. Filiz Kılıç, Cilt 2, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., İstanbul 2010.
- ATAŞ, Hacı, *Fatih Dönemi İstanbul Medreseleri ve Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ 2001.
- ATEŞ, Hacer, “Kuzey Marmara’da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ-Rodosçuk Limanı”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3/6 (Temmuz 2013), s. 21-38.
- BALTACI, Cahid, “Akşemseddin ve Yetiştığı İlim Çevresi”, *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, 1990, s. 21-6.
- BALTACI, Cahid, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 2 Cilt, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2005.
- Bursalı Mehmed Tâhir, “Kırım Meşâhiri”, haz. Hasan Aksoy, *İslam Medeniyeti Mecmuası*, V/4 (1982), s. 67-87.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Cilt 1, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.
- CENGİZ, Muammer, *Bir Tasavvuf Klasığı Olarak Mahmûd Şebüsteri’nin Gülşen-i Râz Mesnevisi*, Doktora Tezi, Erzurum 2014.
- CİCİ, Recep, *Osmanlı Dönemi İslâm Hukuku Çalışmaları Kurulştan Fatih Devrinin Sonuna Kadar*, Arasta Yay., Bursa 2001.
- DEMİRALP, Yekta, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1997.
- DOĞAN, Muhammed Nur, *Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh)*, Erguvan Yay., İstanbul 2004.
- EMECEN, Feridun, “Şehzade Korkut”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, TDV Yay., Ankara 2002, s. 205-7.
- ERGİN, Osman, “Sadraddin al-Qunawi ve Eserleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, 2 (1957), s. 63-90.
- FURAT, Ahmet Suphi, “Fatih’in İltifatına Mazhar Olmuş Bir Alim: Kırımlı Seyyid Abdullah Oğlu Ahmed”, *Prof. Dr. Mehmet Saray’a Armağan, Türk Dünyasına Bakışlar*, haz. Halil Bal, Muhammet Erat, Da Yay., İstanbul 2003, s. 263-9.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künbü’l-Abbâr, Dördüncü Rükün: Osmanlı Tarihi C. I Tıpkıbasım*, TTK Yay., Ankara 2009.
- Habîb, *Hat ve Hattâtın*, Matbaa-i Ebuzziya, Kostantiniyye 1306.

- IRMAK, Mustafa, “Bir Belâgat Kitabı Olarak Mutavvel ve Osmanlı Medreselerinde Okunuş Biçimi Üzerine Bir Risâle”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42 (2012), s. 173-96.
- İLTUŞ, Cüveyriye, *Muhyî ve Cihânnümâsı (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2010.
- İNCE, Adnan, *Tezâkiretü’ş-Şu’arâ, Sâlim Efendi*, AKM Yay., Ankara 2005.
- İNLACIK, Halil, “Kırım (Kırım Hanlığı)”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, TDV Yay., Ankara 2002, s. 450-8.
- İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara 1998.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü’z-Zunûn*, 5 Cilt, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2007.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezâkiretü’ş-Şu’arâ*, Cilt 1, TTK Yay., Ankara 1989.
- KUMBASAR, H. Murat, “Taftâzânî (H. 722-792 / M. 1322-1390)’nin Eserleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2006), s. 149-64.
- KURNAZ, Cemal-Halil Çeltik, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2012.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, TTK Yay., Ankara 2000.
- LEVEND, Ağah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 1, TTK Yay., Ankara 1998.
- MACİT, Muhsin, *Nedîm Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- MADEN, Şükrü, “Tefsirde Şerh, Hâşiye ve Ta’lîka Literatürü”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3/1 (2014), s. 183-220.
- Mecdî, *Terceme-i Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye*, Tabhâne-i Âmire, 1269.
- Mecmû’â-i Eş’âr ve Fevâ’id*, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 4118.
- NAMETAK, Fehim (haz.), *Arapskib, Turskib, Perzijskib i Bosanskib Rukopisa: Gazî Husrev-begova Biblioteka (Gazî Hüseyin Bey Kütüphanesi Arapça, Türkçe, Farsça ve Boşnakça Yazma Eserler Kataloğu)*, Cilt 4, Al-Furqan-Rijaset Islamske Zajednice u BİH, London-Sarajevo 1998.
- ÖZTÜRK, Temel, “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde İstanbul Medreseleri”, *Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu Bildirileri*, ed. Fikret Gedikli, Muş Alparslan Üniversitesi Yay., Muş 2013, s. 321-54.
- SAKAOĞLU, Saim, “17. Yüzyıl Âşık Edebiyatı Üzerine Notlar 10: Keşfi ve Kırımı”, *Türk Dili*, 506 (Şubat 1994), s. 138-41.
- Şehzâde Korkut, *Da’vetü’n-Nefsi’t-Tâliba İla’l-A’mâli’s-Sâliba bi-Âyâti’z-Zâhire ve’l-Beyyinâti’l-Bâhira (Kitâbü Harîmî fi’t-Tasavvuf)*, Süleymaniye Ktp. Ayasofya 1763.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu’l-A’lâm*, Cilt 5, Mihran Matbaası, İstanbul 1314.

- ŞENTÜRK, M. Hüdai, *Kühû'l-Abbâr C. II, Fâtib Sultân Mehmed Devri, 1451-1481*, TTK Yay., Ankara 2003.
- TANIŞIK, İbrahim Hilmi, *İstanbul Çeşmeleri I İstanbul Cıbeti*, Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yay., İstanbul 1943.
- TANSEL, F. Abdullah, “XVII. Asrın Unutulmuş Saz Şairlerinden Kırımî ve Bir Koşması”, *Türk Kültürü*, 136-137-138 (Şubat-Mart-Nisan 1974).
- Taşköprülüzâde İsâmeddin Ahmed Efendi, *Osmanlı Bilginleri, eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*, çev. Muharrem Tan, İz Yay., İstanbul 2007.
- TEMELLİ, Mehmet, “Muhammed Şîrîn Mağribî ve Câm-ı Cihânnümâ'sı”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, Bursa 2005, s. 115-22.
- ÜNSEL, Kemal Edip, *Fâtib'in Şiirleri*, TTK Yay., Ankara 1946.
- ÜNVER, A. Süheyl, “İstanbul'un En Eski Mezarlığı Hakkında Tokmak Tepe”, *Arkitekt*, 5-6 (1950), s. 110-4.
- ÜNVER, A. Süheyl, *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç, Fatib, Külliyesi ve Zamani İlim Hayatı*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul 1946.
- www.yazmalar.gov.tr (20.06.2016).